

Bild 1

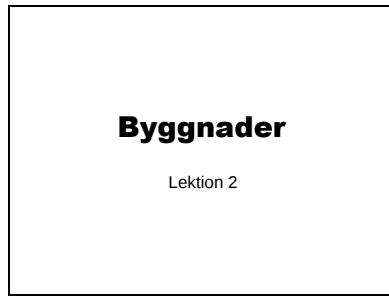

Bild 2

Så här har aldrig Tuna säteri sett ut, men det är väl tillåtet att drömma? Det gjorde konstnären Erik Dahlberg på 1600-talet när han skönmålade området, och lät allting se mer ståtligt och praktfullt ut än det var.

Bild 3

Idag bor artisten Bosse Parnevik på Tuna. När ryssarna anföll Stockholm 1719 hade de svenska generalerna sitt högkvarter här.

Bild 4

Vid Trälhavets strand låg en gång en mäktig gård, Järrö (enligt legenden "Jarlens ö"). På dess plats byggdes på 1650-talet Margretelunds slott.

Bild 5

Vid slottet byggdes också de s.k. *Västra Flyglarna*, lokaler för olika arbeten som t.ex. bak och tvätt. Där eldade man ju, och då var det förståndigt att lägga husen en bit ifrån slottet.

Bild 6

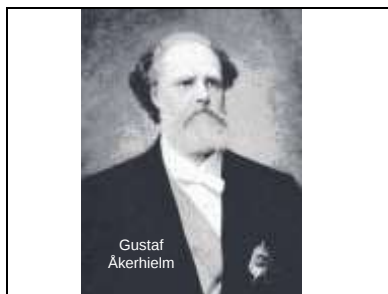
Margretelunds slott sett från landsidan.

Bild 7

Margretelunds slott från sjösidan.

Bild 8

Slottet ägdes av ätten Åkerhielm, *Gustaf Åkerhielm*, som också var statsminister i Sverige på 1890-talet. Idag ägs slottet fortfarande av ättlingar till Åkerhielm.

Bild 9

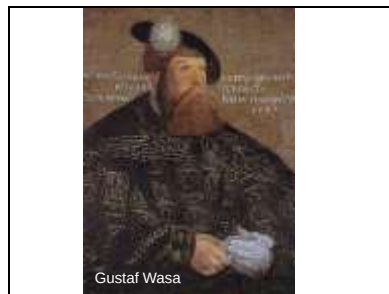
Det enda gods i Österåker som med säkerhet kan sägas ha direkt anknytning till kungahuset ligger i kommunens sydligaste del, *Rydboholms slott*.

De danska trupperna under sin kung, Kristian, kom sjövägen med en stor flotta, som seglade in genom Trälhavet och förbi Vaxholm (som inte fanns då). Kanske steg man i land här för att härja och bränna Smedby. När Kristian hade intagit Stockholm halshöggs han många motståndare (adelsmän och präster) på torget: Stockholms Blodbad.

Gustav Eriksson Vasa, som hade bott på Rydboholms Slott, kom för sent till kungens fest, släpptes inte in, och fick

behålla sitt huvud. Hans far blev halshuggen. Gustav flydde till Dalarna, startade uppror mot Kristian och förde krig mot honom i flera år tills han kröntes till kung av Sverige 1523. Det kriget fördes i stora delar av Uppland och Västmanland, och gjorde säkert livet svårt också för invånarna i Åkers Socken, eftersom den tidens härar levde på det de kunde röva från bönderna.

Bild 10

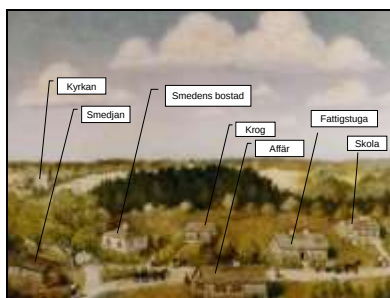
Här växte i början av 1500-talet den blivande kungen, *Gustaf Eriksson Wasa*, upp.

Bild 11

På 1600-talet såg Östanå slott ut så här – om vi får tro Eric Dahlberg! Slottet ligger nära Östanå färjeläge, nära Roslagskulla kyrka.

Bild 12

Här kring Stenhagen uppkom en centrumbebyggelse knuten till kyrkan.

Här fanns smedja, smedens bostad, krog, affär, fattigstuga och skola.

Tavlan är målad av Ehrlton.

Bild 13

Omkring 1000 e.Kr. hände det saker!

Vårt område blev kristnat.

Handelsplatsen brändes, en kyrka byggdes, sannolikt på kultplatsen.

Det var antagligen först en träkyrka.

Inget av den finns kvar. Den nuvarande kyrkans äldsta delar är från 1164. Estländska krigsmän härjade i trakten, och efter deras anfall mot Sigtuna 1187 byggdes ett försvarstorn av sten. Stenkyrkan byggdes i början av 1200-talet. Omfattande ombyggnad gjordes 1430 och senare 1647-1650, då kyrkan fick sitt nuvarande utseende. Tornet revs på 1700-talet och ersattes av en klockstapel.

Här fanns ursprungligen gården Aker, och det finns ett stort gravfält från järnåldern vid klockstapeln.

Så här ser området kring kyrkan ut idag.

Bild 14

Så här såg det ut i början av 1900-talet, d.v.s. för ca 100 år sedan.

Bild 15

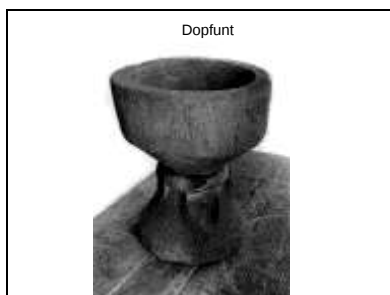
Kyrkans ingång med vapenhuset (som är en rest av det äldsta försvarstornet).

Bild 16

Klockstapeln, som ligger några hundra meter från kyrkan, uppfördes 1760.
Den är placerad mitt i ett gravfält, med 110 gravar, daterade 775-965 e.Kr.

Bild 17

Kyrkans äldsta klenod är en dopfund i sten från 1100-talet.

Bild 18

Prästgården med Vita Huset. Den byggdes 1745 och övervåningen flyttades 1985 på lastbil till Ekbacken.

Bild 19

Bild 20

Bild 21

Bild 22

Det ändrade färg till rött, men heter fortfarande Vita Huset.

Bild 23

Även i Östra Ryd uppfördes kyrka. Här en skiss av hur den *kan* ha sett ut på 1200-talet.

Bild 24

Idag ser kyrkan ut så här. Den byggdes på 1400-talet av ägarna till Rydboholms slott. Kyrkan innehåller en mängd konstskatter.

Bild 25

Inuti är kyrkan (Östra Ryd) mycket vacker med många dyrbara inventarier (saker som tavlor, lampor m.m.) Altarskåpet som syns till höger är en sådan dyrgrip. Kyrkan fungerar också som konstmuseum med rika samlingar av äldre konst.

Bild 26

Roslagskulla kyrka (i Roslagskulla) skiljer sig från nästan alla andra kyrkor i Österåker på flera sätt:

- Den är byggd i trä (och inte sten)
- Den är rödmålad (och inte vit)
- Den är korsformad (och inte avlång)

Byggdes av Fabian Vrede 1706 och fungerade som slottskyrka till Östanå slott som ligger alldeles i närheten.

Bild 27

Ljusterö kyrka. Byggd 1751-1755.

Bild 28

Säbykyrkan finns fortfarande kvar, och är den äldsta kvarvarande frikyrkan i Österåker. Den har mycket bra akustik (ljudegenskaper) och man använder sig ofta av den vid konserter av olika slag.

Bild 29

Åsättra skola kallades också Östra skolan och fanns redan på 1830-talet. På 1880-talet byggdes en ny skola, som då var kommunens största skola.

Bild 30

En av lärarna på Åsättra 1913 var fröken Svensson, här med sin klass. Alla pojkarna har mössor, och alla flickorna har förkläden.

Bild 31

Här en bild från skolgården med barnen ute på rast – lärarna vaktar, precis som idag!

Bild 32

Ljungsboda skola med en skolklass i den tidens skoluniformer framför byggnaden.
Skolan byggdes av Gustav Åkerhielm och var främst avsedd för barnen till de anställda på slottet.

Bild 33

Österskärs "gamla" skola. Året är 1927. Harry Hedén, en legendarisk och mycket aktiv och omtyckt lärare, med en av sina klasser.

Bild 34

Men det fanns andra hus också. I Åkersberga fanns längs landsvägen (nuvarande 276) en biograf.

Bild 35

Ortens läkare bodde i ett eget hus, "doktorsvillan".

Bild 36

Egypten är förvisso ett land i Afrika, men också namnet på en byggnad som har funnits i Österåkers kommun. Alla som åker med Roslagsbanan förbi Åkers Runö station lägger märke till det lilla söta torpet mitt emot järnvägsstationen. Österåkers kommun äger huset. En lång tid stod det och förföll, men i början av 1990-talet fick det en ordentlig utvändig upprustning.

Huset är reveterat och vitt till färgen. Fönsterbågarna lyser blått. Observera de vackra profilerna runt fönstren – rena "murarglädjen".

Sedan länge har det här torpstället kallats Egypten, och namnet har en särskild historia. En man som bodde där hette Israel Israelsson Bergqvist. Han hade många barn, och i bibeln kan man läsa om Israels barn i Egypten. Så fick torpstället vid Åkers Runö station namnet Egypten.

Sedan femtiotalet bor där teaterdirektören Rolf Rembe och hans fru Birgitta, TV-producent, som hyresgäster.

Det har varit postkontor också i Egypten en gång i tiden. Postkontoret blev omskrivet i pressen vid ett tillfälle då några yngre män genomförde en rånkupp mot kontoret. Postföreståndaren slogs medvetslös och rånarna ryckte till sig

en postsäck, som emellertid bara innehöll ett enda kuvert. Postföreståndaren kvicknade snabbt till och klarade sig utan allvarligare men. Han hade haft en tjock sportmössa på sig när han överfölls och det räddade honom, stod det i tidningen. Hur det gick för rånarna framgick inte.
Olle Löfgren

Bild 37

Det här lilla huset var en gång Folkets Hus. Det kallades för "Lådan".

Bild 38

Ett nytt Folkets Hus. Det låg i korsningen av järnvägen och Centralvägen. Idag ligger Folkets Hus i centrum, åt höger i bilden.

Bild 39

De är uppförda i början av 1700-talet och det finns två stugor kvar i gårdssammanhanget. Ursprungligen fanns det tre eller fyra stugor på gården. Med undantag av de två kvarvarande stugorna, revs den resterande bebyggelsen på 1940-talet. På platsen fanns dock ett par liggtimrade uthus kvar enligt en bebyggelseinventering utförd 1968. Området var tidigare odlingsmark och omnämns i skrift redan på 1400-talet. Stugorna ingick i gården Hagby by. Dessförinnan kallades platsen Haghby. På 1900-talets förra hälft beboddes stugorna av arbetare på Stora Säby gård och den sista bofasta personen bodde kvar fram till 1959.

Källa: Stockholm Läns Museum

Bild 40

Vid Härsbacka gruva fanns detta boningshus där säsongarbetarna bodde, helt nära sin arbetsplats (i bakgrunden). Kvinnorna som poserar framför huset är från Dalarna och har sina bygdedräkter på sig. Antagligen är det söndag och dom är kanske på väg till kyrkan?

Bild 41

Janssons affär startades 1901 av Carl Pålhammar. Under en tid drevs verksamheten där av bröderna Ferngren och senare av handlanden Edmund Larsson. Rörelsen såldes 1919 till Edvard och Tekla Jansson. Fram till 1941 drevs rörelsen av dessa, men då övertog sönerna Torsten, Sture och Tage samt dottern Vera affären under namnet Edvard Jansson AB. Affärsverksamheten avvecklades 1968 och huset revs för att ge plats åt centrumbygget Skutan.

Bild 42

En gammal lada söder om järnvägen i Åkersberga, i den västra delen av nuvarande Järnvägsparken, byggdes om till tjänstebostäder för anställda vid Roslagsbanan. Huset, som allmänt kallades "ladan", omfattade sex lägenheter på ett rum och kök vardera med vedspis och kakelugn. Vatten och avlopp saknades. Gemensam vattenpump fanns där Pressbyrån idag ligger. Vissa av fruktträden finns faktiskt kvar i Järnvägsparken!

Bild 43

Även kallad Tunbo eller Tuna kvarn, nämns i skrift år 1344. Den vattendrivna kvarnen vid bäcken från Valsjön revs och ersattes med en ny, möjligen ångdriven. Denna nya kvarn var i bruk 1918. Sågen låg tidigare vid Rödbosund men flyttades till kvarnen.

Bild 44

Ståtlig byggnad, sannolikt från 1600-talet, belägen på Norrö bymark, tillhörande Nedergården. I huset hölls sommar- och höstting mellan 1747 (1724?) och 1834. Där inrymdes också fram till 1835 ett gästgiveri, som detta år flyttades till Lilla Säby och då döptes till Lyktan. På den kvarlämnade grunden uppfördes en ny byggnad och huset blev från denna tidpunkt en jordbruksfastighet, ibland kallad Nedergården.

Bild 45

Näs gård ligger cirka två kilometer sydväst om Åkersberga centrum. Platsen var bebyggd redan på 800-talet. På 1500-talet fanns här en by med fem gårdar. På 1700-talet erhöll Jonas Ahlbom tre hemman i Näs som gåva och i mitten av detta århundrade bebyggdes platsen med en herrgård, Näs gård. År 1756 genomfördes storskifte i byn, som då bestod av Nedergården, Skattefrälsegården, Mellangården och Wästergården, totalt tjugosex byggnader. Ahlbom var dominerande ägare fram till 1825, då Claes Gyllenadler övertog ägorätten. Från 1887 ägdes Näs av Tomas Bennet och fram till 1940 av J.G. Andersson som antog namnet Wirén.

Bild 46

Runö kvarn.

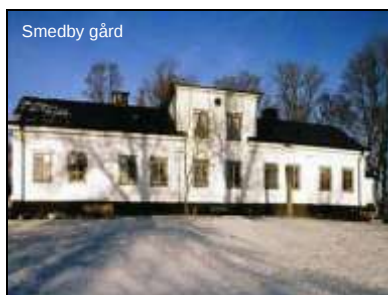
Uppförd i början av 1800-talet, skänktes till ÖHF år 1964 av byggmästare John Mattsson. Vingarna slets bort av en storm 1910. Kvarnen brann den 29 juni 1981.

Bild 47

Slussvaktarbostaden, belägen på östra stranden av Åkers kanal uppe vid Åkersbro. Uppförd som bostad för brovakten under den andra hälften av 1800-talet. Här har Johan Otto Sandell och Petrus Johansson bott. En tid inrymdes ett kanalmuseum i huset, som nu (2011) står obebott.

Bild 48

Smedby gård ligger cirka en kilometer sydost om Österåkers kyrka i en bygd som tidigt var bebodd. Stort järnåldersgravfält med sammanlagt 110 gravar vittnar om platsens stora betydelse. Smedby nämns första gången i skrift år 1381; gården hade sin storhetstid under medeltid och fram till mitten av 1600-talet. Den var då ett säteri. På 1500-talet ärvdes Smedby av Johan Turesson Tre Rosor, kusin med Gustav Vasa. Gården brändes av danska trupper 1502, indrogs 1599 till kronan men återlämnades tre år senare till Margareta Bielke. Efter hennes död kom Smedby under Margretelund och arrenderades så småningom ut och fick status som "Ladugård" till Margretelund. Mangårdsbyggnaden,

den enda i kommunen med bibehållen 1800-talskaraktär, härstammar delvis från 1600-talet. Byggnaden brann 1696/1697, uppfördes på nytt på 1720-talet, när Samuel Åkerhielm blivit ägare till Margretelund och Smedby.

Nuvarande ägare har gjort omfattande restaureringar.

Bild 49

Stenhagens handel År 1856 öppnade handelsman Gustaf Söderberg affärsrörelse i Stenhagen och drev denna affär fram till 1869 då den nybildade Österåkers konsumtionsförening - Österåkers hushållsbesparingsförening - övertog verksamheten. I affären bedrevs också bankverksamhet som en filial till Stockholms Sparbank. Vid föreningens upplösning omkring 1885 övertogs verksamheten av handlanden C. W. Lindberg från Brottby. Från 1890 till 1953 ägdes affären av Gustaf Lindblom och hans son Ragnar. Från 1953 fram till den 12 november 1964 ägdes affären av Edvard Jansson AB som under ledning av Vera Jansson drev verksamheten som en filial till Janssons affär i Åkersberga. Genom gåva år 1957 av nämndeman Elis Fröstad tillföll därefter fastigheten ÖHF, som rustade upp huset såväl exteriört som interiört. I huset verkar idag Österåkers Slöjd- och vävförening.

Bild 50

Bilden är tagen ungefär från platsen får den första smedjan. Vi ser till vänster dagens kaffestuga. Den var tidigare tvättstuga och bryggshus (öl). Bortanför den ser vi tingshuset, sannolikt den äldsta byggnaden i Wira. Här fanns också värdshus och i den östra halvan fanns tingsalen (jfr. Norrö tingshus). Till höger på bilden ser vi Inspektorsbostaden. Eftersom brukets ägare aldrig själv bodde i Wira behövdes en platschef. Idag inrymmer huset en butik, där man säljer smide från bruket.

Bild 51

I Åldermansstugan i Wira har man inrett ett museum, som visar brukets produktion i bilder från livet här. Det är mycket sevärt!

Bild 52

Vårdshuset, efter 1906 kallat Hotellet eller Åkersbergs gästgivargård. Fastighet vid Vårdshusvägen 22-24. Vårdshus från 1860-talet till 1931. Gästgivare/källarmästare har varit Carl Gustaf Jansson, 1903 Alfred Bernhard Gerner, 1914 Carl Vilhelm Ekbo. Ägare 1977: Erik Norlander. Den sista ägaren var Anna Edit Hildestrand. Gästgivargården förekommer då och då i kommunalstämmans protokoll i mindre smickrande ordalag, till exempel den 30 oktober 1904: Vårdshusrörelsen fortsatte fram till 1931 då bröderna Harling (fotograferna!) flyttade in och gjorde

huset till bostad och fotoateljé. I dag privatbostad.

Bild 53

Så här såg det ut inne i värdshuset!

Bild 54

I början var Roslagsbanan inte elektrifierad utan vagnarna drogs av ånglok.
Här står det på Åkersberga station.

Bild 55

Roslagsbanan gick från början inte till Österskär, utan byggdes ut under 1905-1906.